

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

*Vliv theologicko-filosofického myšlení nejen
v exaktních vědách*

*The Influence of Theological and Philosophical Thinking Not Only in the Exact
Sciences*

Autoreferát: Teze dizertační práce

Jana Follprechtová

Katedra: Občanské výchovy a filosofie

Školitel: Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Studijní program: Filosofie, studijní obor: Filosofie

2013

Disertační práce, která nese název „Vliv theologicko-filosofického myšlení nejen v exaktních vědách“, se skládá z úvodu a osmi kapitol. Každá kapitola obsahuje shrnutí, kromě kapitoly sedm, po níž následuje závěr celé práce. Součástí je příloha: Neckerova krychle. Práce je doplněna slovníkem pojmů a seznamem použitých zdrojů. Materiály, které jsou v českém, slovenském, německém a anglickém jazyce, byly vybrány s ohledem na mezioborovou tematiku.

Při studiu pramenů byl hlavní důraz kladen především na nalezení podnětů, které vedou k otevření dialogu mezi vědami. Můžeme si samozřejmě položit otázky typu: „Proč by vědy měly mezi sebou vést dialog?“ či „Je to skutečně potřeba?“ Domnívám se, že ano, protože současný trend vede nejen k postupnému oddělování oborů, ale - a to je mnohem podstatnější, k uzavření vztahu se světem. Jako by se zapomnělo na důležitý fakt. A to, že žádná věda nemůže existovat bez člověka a ten nemůže existovat bez světa. Oddělení věd vedlo ke ztrátě vztahu se světem a tento příkop se zároveň v důsledku specializace v oborech dále prohlubuje.

Důvodem napsání této práce byla snaha podnítit pohled, že vědy a jejich výstupy utvářejí společnost, a pokud naše současná evropská civilizace klade důraz na materiální blahobyť, nesouhlasí s děním ve společnosti, s tím, jak se společnost dále formuje a jaké vzorce v ní převládají, něco je špatně. Tyto rozličné problémy mají dle mého názoru kořeny v roztržitosti jednotlivých věd, které mezi sebou nekomunikují a jdou si nekompromisně cestou svého úspěchu se snahou o co největší pokrok a uznání. Zapomínají však, že člověk zde není osamocen, že nestojí na neživé Zemi, která má sloužit jen jako zdroj k uspokojení jeho přání a snah. Vědy, resp. vědci, se postupem času dostávají se svými výzkumy a jejich výsledky do školských učebnic, a tím ovlivňují a utvářejí budoucí společnost. Dnes převládá názor, že člověk je především součástí společnosti, v níž se má orientovat a dále ji utvářet. Zapomnělo se však, že člověk je také součástí stvoření, že je součástí většího a vyššího Celku, ke kterému by měl mít náležitou úctu a respekt.

V práci tak můžeme nalézt dvě základní roviny. První stojí na skutečnosti, že na základě (ne)komunikace a (ne)spolupráce mezi vědami se mezi nimi prohlubuje rozkol. Ten vede ke specializaci až super-specializaci. Jednotliví odborníci si již mimo vlastní obor nerozumí, ale přesto všichni mluví o jednom světě. Skutečně však ještě vidí tento svět? Tím se dostáváme k druhé rovině práce. Na základě specializace v jednotlivých

oborech, ztratil člověk kontakt se světem, přestal ho vnímat jako stvoření, jako Celek, kam patří. Důsledky tohoto postoje vidíme v současné době.

V práci jsou tak ukázány vztažné body, na základě kterých se může odvíjet mezioborový dialog. Zároveň je v ní nastíněno, kde mohou vědy dále spolupracovat, pokud zde chtějí být ještě pro někoho a ne jen samy pro sebe. Práce není kritikou technického a mechanického světa, není ani hledáním viníků současného stavu společnosti a přírody. Nejde v ní o snížení kvalit a významu exaktní vědy či o zdůraznění, že jediné správné obory jsou humanitní. Cílem práce je nalezení míst, kde se ony na první pohled vzdálené vědy mohou doplňovat, kde se překrývají a kde naopak musejí a mají bránit svá stanoviska proti každému, kdo by chtěl jejich základní pilíř jakkoliv narušit. Cílem je ukázat, že jen opětovné nalezení komunikace mezi vědami může nastolit komunikaci mezi lidmi, kteří znovu získají respekt ke stvoření, protože se začnou vnímat jako jeho součást. Protože pokud se opět nenaučíme dívat na planetu jako na nutnou součást naší existence, pokud ji již konečně nevezmeme vážně a nezačneme ji respektovat, nebudeme existovat ani my. Význam této práce spočívá v šířce jejího záběru. A protože se jedná o práci mezioborovou, může obohatit humanisticky i exaktně vzdělané čtenáře.

Práce začíná přehledem, kde jsou vědy stále ještě spojené (viz podkapitola 1.1.). Přes období Antiky, v němž jsou vědci zároveň filosofové, přírodovědci a „theologové“, se dostáváme do období renesance, kde je prvním momentem, který dle mého názoru není tak pro separaci věd zcela zásadní, střet G. Galilea s katolickou církví. Nedošlo zde totiž k oddělení člověka od světa, ale k nastolení nové formy pohledu na svět, který byl výsledkem tázajícího a zvědavého rozumu. Ano, Galileovy experimenty, které vedly k odmítnutí v církvi tolik ceněného Aristotela, jsou z pohledu rozvoje fyziky, astronomie a exaktních věd neocenitelné. Větší dopad Galileových myšlenek však spatřujeme v prokázání toho, že určité přesvědčení, jež dosud všichni zastávali, musí být radikálně revidováno. Tento střet byl pokusem o vysvětlení světa bez náboženských představ založených na Písmu. Jednalo se především o změnu názoru na svět a vesmír, přesto do jisté míry můžeme souhlasit s tím, že se člověk začal vymaňovat ze svého stvoření.

Důležitější střet mezi člověkem a světem nastává s příchodem moderní vědy (viz podkapitola 1.2.). Odpovědět na otázku, kdo je otcem novověké vědy, není jednoduché. Za její zakladatele jsou považováni I. Newton, R. Descartes a F. Bacon. Kdo však drží

skutečně tento primát, je záležitostí každého badatele. Pro mne je to R. Descartes (viz 4. kapitola), neboť na základě jeho pohledu na svět, kde vládne mechanický, chladný a hodnotící rozum, došlo k posunu lidského myšlení až k empiriokriticizmu, který zastával A. Einstein. Ten svými tezemi brání exaktní vědu 20. století, protože tvrdí, že věda musí být na jakémkoliv pozorovateli nezávislá¹. Postupem času se ukázalo, že se jedná o mylné přesvědčení.

První kapitola obsahuje také základní body, které jsou specifické pro všechny vědy (viz podkapitola 1.3.):

1. Používání vlastního pojmového aparátu, který je typický pro dotyčnou vědu.
2. Soustavnou terminologii, která relevantně popisuje skutečnost či fakt.
3. Vědomí, že je sama o sobě do jisté míry omezena a hledání možností, jak toto omezení překonat.
4. Pokrokovost, aktualizace a revize výsledků v dané oblasti.
5. Myšlenkový proces, u nějž je možné se vrátit a nalézt počátek jeho vzniku.
6. Používání nástrojů, které vedou k pochopení člověka a které mu mají pomoci orientovat se ve světě.

Na základě toho se dostáváme k pojmu ekleziomorfní struktura, jíž je charakterizována každá věda. Pokud bychom měli následně vytvořit nějaké ideální schéma živé a spolupracující vědy, vypadalo by možná takto: Přesah samotného faktu/jevu ← **fakt/skutečnost/pozorované/zkoumané téma - pozorovatel** → myšlenkové pozadí/znalosti pozorovatele, z něhož vychází, následuje **dialog** = nová teorie/vynález/objev/nové poznání.

Rozkol mezi jednotlivými vědami (theologie, filosofie a exaktní věda) uvádím na příkladu Ex 20, 19: „Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví,“ kde je ukázáno, jak jsou si vědy vzdáleny i v základní etické rovině. Následkem oddělení věd vzniká chaos a zmatek, který je typický pro naši dobu. Tato nová „mnohost“ názorů měla v 17. století opodstatnění a význam a bylo by chybné ji dnes kritizovat, přijetím jedné strany (racionalismu) jsme se však zřekli strany druhé (spiritualismu). Dnes toto duchovní vakuum vidíme v naší společnosti, která funguje na jednoduché materiální logice.

---

¹ Heisenberg, W. *Část a celek – rozhovory o atomové fyzice*. přl. Jiří Horák, Votobia, Olomouc, 1997. ISBN: 80-7198-216-4, s. 78.

Druhá kapitola nese název „Jazyk věd“. Je pokračováním první kapitoly, je však více zaměřena na jazyk, který jednotlivé vědy používají pro popis světa. Příloha Neckerova krychle má symbolicky ukázat, že všechny vědy hovoří o stejném světě, jen ho popisují jinými slovy. Všichni se díváme na jeden svět, vidíme ho pouze z jiného úhlu pohledu, z takového, ze kterého jsme se ho naučili pozorovat. Vědomí polárního vnímání světa je nám všem známé, je však nutné naučit se z této polaritě oboustranně těžit. „Svět pochopitelně není problematický ve své podstatě, ale problematičnost do něj vnášíme svým interpretačním aparátem²,“ což se nejvíce projevuje právě v (ne)komunikaci věd. Změna úhlu pohledu není jednoduchá, ale dnes je dle mého názoru nutná.

V theologii je nástrojem komunikace Duch Svatý, jenž hovoří jazykem, kterému rozumí každý člověk. Jazyk theologie tak není nesrozumitelný pro toho, kdo mu chce porozumět. Je tedy podobný jazyku filosofie, má však přidanou hodnotu v podobě víry, naděje a lásky. Tyto atributy ovlivňují každý dialog theologie. Ve filosofii je jazykem rozum, který skládá, analyzuje, přesahuje, a tím dochází ke komunikaci s člověkem. Na rozdíl od exaktní vědy je tento rozum schopen i neempirického vnímání. Filosofie tak má v dialogu mezi vědami konstitutivní roli. Tam, kde theologie přenechává vládu srdci, filosofie se stále ještě drží rozumu. Dialogická a dialektická funkce řeči je nejvíce patrná v dílech Platóna. V souvislosti s řečí a jazykem filosofie se jako varianta sdělování informací objevuje také memetika, která stojí na pomezí přírodních a humanitních věd. V práci se jí také okrajově věnuji. Podobně se zabývám i filosofickým pojmem $\pi\epsilon\chi\iota\varsigma$, který má dialogickou funkci. V neposlední řadě slouží komunikaci také fenomenologie, která může být svým užitím aplikována nejen ve filosofickém dialogu, ale i v mezioborové komunikaci (viz 6. kapitola). Exaktní vědy používají jako nástroj ke sdělování informací matematiku. Jejím jazykem je jazyk čísel, rovnic a konstant. Ty vysvětlují teorie a experimenty, které se potkávají ve faktuelním poznání. I teorie jsou základem humanitních věd, ale exaktní vědy pokračují dále, protože pracují v logice verifikace a falzifikace. Ve fyzice tak dochází k dokazování skrze matematické rovnice a řeči fyziky se stává matematické schéma.

Pokud bychom mohli charakterizovat současný stav mezioborové komunikace, můžeme říci, že leží na hranici: konfliktu, nezávislosti, dialogu, integrace³, konsonance a

---

² Komárek, S. *Příroda a kultura*. Academia, Praha, 2008. ISBN: 978-80-200-1582-2, s. 48.

³ Barbour, I. G. *Keď sa veda stretne s náboženstvom (Nepriatel'ia? Cudzinci? Partneri?)*. přl. Lubica Hábová, Kalligram. Bratislava. 2009. ISBN: 978-80-8101-305-8, s. 24.

asimilace. Podle vyjádření papeže Jana Pavla II. si mohou jednotlivé vědy mnohé dát, protože „věda může očistit náboženství od omylů a pověr, náboženství může očistit vědu od idolatrie a od různých forem falešného absolutna. Mohou se navzájem vyvést do rozlehlejšího světa, v kterém může překvapit věda i náboženství⁴.“ Cílem této kapitoly je ukázat extrémní příklady, kde je řeč jednotlivých věd na první pohled odlišná, ale přesto je jazykem, kterým popisujeme stejný svět.

Třetí kapitola „Pravda a objektivní poznání“ je filosofickým rozbořem pravdy s ohledem na možnosti objektivního poznání, které stojí v centru pozornosti především u exaktních věd. V zásadě se jedná o posun od *ἀλήθεια* přes *certitudo* až k *ορθοτης*. Exaktní věda se vždy snaží o objektivní poznání. Pravda (*ἀλήθεια*), která je ve své podstatě osobním vlastnictvím, postupem času zmodifikovala, protože důraz na přesnost, preciznost a jasnost učinil v našem pohledu to, že „jevy, které jsme až dosud nazývali subjektivními, jsou objektivní, neboli že žádné subjektivní jevy vlastně nejsou. Přiznáme-li reálnému světu i jevy našeho vnímání, pak mu ovšem musíme přiznat i neostrost a neurčitost⁵.“ Objektivní poznání v rámci celkového pochopení světa je tak nemožné, což později potvrzují i někteří exaktní vědci. Pro přírodovědecké myšlení padl mýtus o absolutně objektivním poznání „ve chvíli, kdy se začalo uvažovat o významu lidského subjektu na výsledek popisu určitých fyzikálních daností⁶.“ Exaktní věda tak nemůže postihnout skutečnou pravdu, je však schopna „vytvořit“ objektivní pravdu, která je omezena jejím vlastním oborem. Je možné pouze odkrýt pravdu, která má kořeny právě v dialogu.

Tento střet o pravdu a objektivní poznání, souvisí s naším pochopením světa, proto je součástí disertační práce čtvrtá kapitola, která nese název „Střet dvou velikánů – René Descartes a Jan Amos Komenský“. Jedná se zde o základní rozbor myšlení R. Descarta a J. A. Komenského. Tato dvě myšlení jsou rozdílná a názorně dnes ukazují své důsledky (jak pozitivní, tak negativní). Descartes a jeho metodická skepse, ale především jeho subjektovo-objektivní rozdělení světa nás vrhlo do jisté světové schizofrenie. Jeho myšlení, které začalo dominovat od 17. století, bylo z dnešního pohledu logickým východiskem. Vnímat Descarta jako toho, kdo je odpovědný za dnešní stav věcí ve společnosti, kde vládne především materialistické chápání světa, je chybné (viz

---

⁴ Barbour, I. G. *Keď sa veda stretne s náboženstvom (Nepriatel'ia? Cudzinci? Partneri?)*, s. 35.

⁵ Vopěnka, P. *Meditace o základech vědy*. Práh, Praha, 2001. ISBN: 80-7252-044-X, s. 49.

⁶ Vogel, J. *Karl Heim v diskusi teologie a přírodních věd*. In *Náboženství a teologie ve filosofické reflexi. Mezi modernou a postmodernou*. L. Marek, Brno, 2012. ISBN: 978-80-87127-39-1, s. 66.

podkapitola 4.1.1.). Komenský ve své době s pansofistickým plánem, který vnímal svět jako Celek, jako Boží stvoření, neuspěl. Ale jeho myšlení se vztahem k universalismu je dnes pro nás možným východiskem z duchovního vakua. Určitý pansofistický ideál přetrval ve východních náboženstvích, k nimž se evropská civilizace stále častěji obrací. To vnímám jako zbytečné, protože základní myšlenkové intence těchto náboženství jsou částečně shodné s myšlením, které nacházíme i u Komenského. V rámci disertační práce se v krátkosti věnuji Komenského pochopení výchovy a vzdělání (viz podkapitola 4.2.1.) a jeho (ne)úspěchu v realizaci jeho pedagogického programu. Dále se v práci zaměřuji také na jeho vztah k přírodovědnému myšlení, které se začínalo prosazovat na základě Descartovy filosofie (viz podkapitola 4.2.2.). V neposlední řadě jsem zpracovala i jeho pochopení fyziky (viz podkapitola 4.2.3.), protože zde můžeme nalézt jisté důvody, proč jeho myšlení neupoutalo velkou pozornost vědců. Kapitola je ukončena stručným srovnáním obou velikánů J. Patočkou (viz podkapitola 4.3.).

Komenského pedagogické myšlenky přetrvaly do dnešní doby. Proto se v páté kapitole soustředím na vzdělávání, protože jen skrze kvalitní a celkové vzdělání vzniká komplexní živá bytost. Ta, která je schopna pronikat za obzory, která vidí nejen svůj individuální život, ale chápe ho jako součást stvoření a vyššího Celku. Dnešní vzdělání se potýká nejen se specializací, ale i s nevzdělaností. Chybí jistý nadhled a vhled do dějů. Neznalost historie, nejen dějinných, ale i faktických vztahů vede k opakování chyb. Devalvace vzdělání v dnešní zážitkové společnosti nás z nakročeného stavu věcí nevyvede. Proto je úkolem vědců začít spolu komunikovat. Mnozí z nich se prakticky podílejí na výuce nových pedagogů a svými vědeckými výsledky ovlivňují dění ve společnosti. Pokud tedy budou uzavřeni v laboratořích a ve svém specializovaném oboru bez reálného kontaktu s aktivním přístupem i k názoru z jiného odvětví, nic se nezmění.

Šestá kapitola ukazuje možnosti, jak může dojít a již dochází k jistému „stejnému“ pohledu na věc. Ať už je to v hudbě (viz podkapitola 6.1.), která je nejklassičtější příkladem, že všichni „vidí/cítí/mluví“ obdobně, pokud chtějí, nebo v pohledu na zázrak či náhodu (viz podkapitola 6.2.), jež jsou podobné více, než se na první pohled zdá, neboť obracejí lidský názor a mění postoj člověka. Inspiraci, jak začít komunikovat, nám z minulosti dávají díla M. Bubera (viz podkapitola 6.3.). Také Husserlova fenomenologie (viz podkapitola 6.4.) se stává nástrojem k otevření této komunikace. Fenomenologie nás totiž učí, že bez překonání sedimentů v našem myšlení a pohledu nikdy

nenahlédneme věci takové, jaké skutečně jsou, to znamená, že bude stále všichni hovořit o stejné věci, a přesto o něčem jiném. Opětovně vidět svět jako Celek nám tak umožňuje probudit zájem i o stvoření a o ekologická témata (viz podkapitola 6.4.1.). Základem každého vztahu je však etika, která vede k porozumění, schopnosti naslouchat a k respektu, který má být součástí každého dialogu (viz podkapitola 6.5.).

V sedmé kapitole, která nese název „Ano, každá dohoda je možná“, jsou rozpracovány styčné body, v nichž se vědy mohou doplňovat, a tím se zaměřit na komplexnější pohled na člověka a svět. V prvním případě se jedná o pokládání otázek, které jsou v exaktní i humanitní vědě odlišné. To však nemá vést k jejich izolaci, ale naopak k možnosti doplnění, protože všechny otázky v sobě skrývají existenciální základ dotýkající se Celku. Určitá nedostatečná reflexe a jazyková omezenost je viděna ve všech oborech, nemá však být důvodem k hlubšímu oddělení, ale naopak motivací k porozumění. Nejbližší se jednotlivé vědy přibližují především v kosmologii, v níž se ve 20. století začíná pracovat s tzv. antropickým principem.

Další bod, kde mohou vědy nalézt společnou řeč, je spojen s pojmem popularizování. Nejedná se o zjednodušení, ale naopak o přivedení k vědomí a ke skutečnosti. Popularizování v negativním slova smyslu, tj. zpopularizování se naopak vědy musejí společně bránit. Souvisí to s hodnotou, kterou přinášejí do společnosti, protože se dotýkají samotného vzdělávání. Na to navazuje i pojem mýtus, který má být odkryt ve všech vědách. Nyní je již jasnější, že tradiční dělení na svět víry a rozumu je naprosto zastaralý, a to jak ve vztahu theologie-filosofie, tak ve vztahu theologie-matematika, resp. fyzika, neboť i zde se projevila nutnost jisté neempirické substance.

Všechny vědy mají stejný počátek. Je to αρχή, ze kterého všechny čerpají a který stále hledají. Nejvíce se toto hledání projevilo právě v kvantové fyzice, která se ve svých důsledcích blížila k filosofii. Dále mají všechny vědy společný zájem o pokrok, který je nutno vnímat nejen jako technický, ale také jako ohleduplný vůči okolí a světu, tj. jako usilující o změnu. Také pojem komplementarita již není užíván jen v kvantové fyzice, ale je možné aplikovat jej i v teologii. Ta prvotně těžká (ne)schopnost jazykového sblížení je tak možná, nikoliv idealistická. Již samotný M. Kusánský upozorňoval na pojem „possest“, kde můžeme v matematickém vyjádření spatřit Trojiční teologii. Ve svém

dialogu „De possess“ jasně uvádí, že „hypostaze vztahů je podstatou matematického, a tudíž vědeckého myšlení⁷.“

Filosofie je tak mostem mezi exaktní vědou a theologií. O další možnosti můžeme mluvit v souvislosti s pochopením disipativních struktur, které jsou otevřenými systémy ve světě. Prigogineho práce má tak velký dosah i na poli kulturně společenském. Pojmy jako bifurkační bod či fluktuace mají ekvivalent v theologické i filosofické řeči a naopak. Je nutné si uvědomit, že rozum je do jisté míry naše překážka v pochopení světa, protože chceme mít onu descartovskou jistotu (*certitudo*). Komunikace se strany theologů a exaktních vědců, je tak možná, protože všichni souhlasí, že *creatio continua* je stále a plynulé. V neposlední řadě je nutné si uvědomit, že antipatie nikdy nezrodila sympatii, a pokud budeme stále hledat, proč něco nejde, nikdy nedojdeme k možnosti, že to jde, že je to možné.

Poslední osmá kapitola je závěrem celé práce, zde ukazují cestu, kterou je možné se dále vydat. Základním problémem všech věd, jak bylo napsáno, je pokládání otázek, které vedou k rozvoji. Tento rozvoj je procesem porozumění, který se musí změnit v proces pochopení, protože jediný rozum nepostihne všechny stránky života. Řečí se vyjadřuje jenom něco, je v ní jistá omezenost a za ní velký prostor, který umožňuje vznik objevů a otevírá i pole pro dialog. Tím je dán důraz na odklon od antropocentrismu a příklon k systémovému myšlení. Komenského panharmonie tak není utopie, ale výzva, protože pouze osoba celistvá a osvobozená od jednostranného vědeckého pohledu je schopna vidět sebe sama jako součást Celku. Překážkou v dialogu mezi exaktními a humanitními vědami není nepřátelství, ale spíše nesrozumitelnost. Antropický princip je tak možnou vědeckou cestou prvního kontaktu a dialogu. Dále se vědy shodují ve svém pojetí bezčasovosti. Následně je nutné pochopit slovo jako λογος, jako symbol, a nikoliv jako fakt s exaktní precizností. Vědy se musejí shodnout i v tom, že pokud nebudou mít zájem o tento svět, nebude svět potřebovat je. Je nutné do společnosti navrátit ekologické povědomí - bez fanatismu a s pokorou ke stvoření. Pokud chtějí být v dialogu, musejí dále všechny vědy učinit radikální revizi svých výsledků a nalézt ochotu se učit i z jiných zdrojů. I toto je možné, protože vědy jsou shodné na ontologickém základě. Jsou schopny se rozvíjet ve všech směrech nejen ve svém specifickém a super-specializovaném oboru. Základní podmínkou je samotný vědec, který musí chtít. Je tak

---

⁷ Neubauer, Z. *O čem je věda?* Malvern, Praha, 2009. ISBN: 978-80-86702-55-1, s. 63.

nutná osobní aktivita. Holistický přístup ke světu dává možnou variantu a otevírá cestu k pochopení stvoření jako vzájemně propojeného Celku, do kterého patří i člověk. Fenomenologická metoda tak může být nástrojem k uchopení světa, protože stojí na předpokladu, že naše myšlení a znalosti jsou tak přesycené, že se v nich ztrácíme, proto mnohé sobecky ignorujeme. Najít cestu do předvědeckého světa a dotyk s ním může pohled pročistit, neboť v tomto světě se věci vyjevují tak, jak jsou, bez nánosu našeho „vědeckého“ myšlení. Je to do jisté míry ona stále hledaná exaktní objektivita, která se může vyjevit.

V této disertační práci jsem chtěla ukázat, že jen ve spojení energie theologa, který má pokoru k Bohu a víru v Něho, filosofa, který si ve své všetečnosti uvědomuje lidská omezení a možnosti, a exaktního vědce, který stojí pevně na zemi, může dojít k nasměrování běhu nás všech, a tím i světa takovým způsobem, že se za to nikdo z nás nebude stydět.

Základní literatura:
(celý soupis viz disertační práce)

Barbour, I. G. *Keď sa veda stretne s náboženstvom (Nepriatelia? Cudzinci? Partneri?)*. přl. Ľubica Hábová, Kalligram, Bratislava, 2009. ISBN: 978-80-8101-305-8.

Blecha, I. *Edmund Husserl a česká filosofie*. Olomouc, 2003. ISBN: 80-7182-161-6.

Buber, M. *Já a Ty*. přl. Jiří Navrátil. VOTOBIA, Olomouc, 1995. ISBN: 80-7198-042-1.

Capra, F. *Tkáň života*. přl. Jan Pokorný, J. P. Ondok, Hana Čížková, Jana Knopková, Academia, Praha, 2004. ISBN: 80-200-1169-2.

de Chardin, P. T. *Vesmír a lidstvo*. přl. Jan Sokol, Vyšehrad, Praha, 1990. ISBN: 80-7021.043-5.

Descartes, R. *Pravidla pro vedení rozumu*. přl. Václav Balík, OIKOYMENH, Praha, 2000. ISBN: 80-7298-009.

Einstein, A. *Teorie relativity a jiné eseje*. přl. Michal Prokop, Pragma, Praha, 2005. ISBN: 80-7205-596-8.

Eriksen. T. H. *Tyranie okamžiku*. přl. Daniela Zounková, Miluše Juříčková, Doplněk, Brno, 2005. ISBN: 80-7239-185-2.

Heidegger, M. *Věda, technika a zamyšlení*. přl. Jiří Michálek, Jana Kružíková, Ivan Chvatík, OIKOYMENH, Praha, 2004. ISBN: 80-7298-083-1.

Heisenberg, W. *Část a celek – rozhovory o atomové fyzice*. přl. Jiří Horák, Votobia, Olomouc, 1997. ISBN: 80-7198-216-4.

Hogenová, A. *K fenoménu pohybu a myšlení*. Eurolex Bohemia, Praha, 2006. ISBN: 80-86861-72-4.

Husserl, E. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*. přl. Hana Kubová, Petr Kuba, Academia, Praha, 1996. ISBN: 80-200-0561-7.

Kohák, E. *Zorným úhlem filosofa*. Ježek, Rychnov nad Kněžnou 2004. ISBN: 80-85996-38-3.

Komárek, S. *Příroda a kultura*. Academia, Praha, 2008. ISBN: 978-80-200-1582-2.

Komenský, J. A. *Velká didaktika* In Vybrané spisy, svazek I. SPN, Praha, 1958.

Koyré, A. *Rozhovory nad Descartem*. přl. Petr Horák, Vyšehrad, Praha, 2005. ISBN: 80-7021-835-5.

Krumpera, J. *Jan Amos Komenský Poutník na rozhraní věků*. Svoboda, Ostrava, 1992.

Krumpolc, E. *Antropický princip v dialogu mezi přírodními vědami, filosofií a teologií*. UPOL, Olomouc, 2006. ISBN:80-244-1523-2.

Lévinas, E. *Etika a nekonečno*. přl. Věra Dvořáková, Miloš Rejchrt, OIKOYMENH, Praha, 2009. ISBN. 987-80-7298-394-0.

Liessmann, P. K. *Teorie nevzdělanosti*. přl. Jana Zoubková, Academia, Praha, 2010. ISBN: 978-80-200-1677-5.

McGrath, A. E. *Dialog přírodních věd a teologie*. přl. Jan Fischer, Jan Novotný, Vyšehrad, Praha, 2003. ISBN: 80-7021-552-6.

Neubauer, Z. *O čem je věda?* Malvern, Praha, 2009. ISBN: 978-80-86702-55-1.

Ondok, J. P. *Přírodní vědy a teologie*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2001. ISBN: 80-85959-93-3.

Palouš, R. *Světověk a časování*. Vyšehrad, Praha, 2000. ISBN: 80-7021-411-2.

Palouš, R. *Paradoxy výchovy*. Karolinum, Praha, 2009. ISBN: 978-80-246-1650-6.

Patočka, J. *Komeniologické studie III*. OIKOYMENH, Praha, 2003. ISBN:80-7298-079-3.

Peacocke, A. *Teológia pre vedecký vek*. přl. Dezider Kamhal, Kalligram, Bratislava, 2009. ISBN: 978-80-8101-251-8.

Pelcová, N. *Filosofická a pedagogická antropologie*. Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0076-5.

Pinc, Z. *Fragmenty k filosofii výchovy*. OIKOYMENH, Praha, 1999. ISBN: 80-7298-004-1.

Polkinghorne, J. *Věda a teologie (Úvod do problematiky)*. přl. Karel Šprunk, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2002. ISBN: 80-7325-007-1.

Prigogine, I., Stengerová, I. *Řád chaosu*. přl. Jan Píchal, Mladá Fronta, Praha, 2001. ISBN 80-204-0910-6.

Singh, S. *Velký třesk*. přl. Martin Žofka, Jiří Podolský, Argo, Praha, 2004. ISBN: 978-80-7203-894-7.

Sokol, J. *Filosofická antropologie (Člověk jako osoba)*. Portál, Praha, 2002. ISBN: 80-7178-627-6.

Vogel, J. *Karl Heim v diskusi teologie a přírodních věd*. L. Marek, Brno, 2013. ISBN: 978-80-87127-40-7.

Vopěnka, P. *Meditace o základech vědy*. Práh, Praha, 2001. ISBN: 80-7252-044-X.